

лизма, то есть формированию системы социальных институтов, призванных обеспечивать необходимые условия для развития искусства в русле данного направления. Результатом этой работы стал уникальный в своем роде институциональный комплекс, который – следует это признать – изначально и неизменно был ориентирован на осуществление в сфере искусства метода соцреализма, а не на подчинение усилий творческой интеллигенции реализации узкопартийных, политически конъюнктурных задач. Такого рода проявления имели место, но это были не сущностные, а побочные, негативного характера моменты в функционировании данного институционального механизма.

Сам же соцреализм как художественный метод воплотил в себе и реализм, и романтизм, что позволяет художнику сполна реализовывать свои творческие потенции и замыслы. Об этом свидетельствуют созданные в советский период произведения литературы и искусства, признанные ныне в качестве шедевров мировой художественной культуры. Институциональный механизм соцреализма в своей формально-организационной основе пережил породивший его феномен. Сложившаяся в советском обществе система институтов сферы литературы и искусства, будучи освобожденной в постсоветский период от узкопартийного идейного диктата и дополненной элементами рыночной инфраструктуры, успешно адаптирована для решения задач современной культурной жизни новых государств, возникших после распада СССР.

ЛИТЕРАТУРА

1. Боров, Ю.Б. Эстетика / Ю.Б. Боров. – М.: Политиздат, 1981. – 399 с.
2. История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс. – М.: Госуд. изд-во полит. лит-ры, 1945. – 351 с.
3. Морозов, А.И. Конец утопии. Из истории искусства СССР 1930-х годов / А.И. Морозов. – М.: Галарт, 1995. – 224 с.
4. О перестройке литературно-художественных организаций: Постановление ЦК ВКП(б) от 23 апреля 1932 г. // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1986). Т. 5 (1929-1932). – М.: Политиздат, 1984. – С. 407-408.
5. Асадуллаев, Г.С. Историзм, теория и типология социалистического реализма / Г.С. Асадуллаев. – Баку: Азербайджан. гос. изд-во, 1969. – 278 с.
6. Боров, Ю.Б. Социалистический реализм: взгляд современника и современный взгляд / Ю.Б. Боров. – М.: АСТ: ОЛИМП, 2008. – 478 с.
7. Сталин, В.И. Заключительное слово по политическому отчету ЦК XVI съезду ВКП(б) 2 июля 1930 г. / И.В. Сталин // Соч.: в 13 т. Т. 13 – М., 1951. – С. 1-16.
8. Первый Всесоюзный съезд советских писателей. 1934. Стенографический отчет. – М.: Советский писатель, 1994. – 714 с.
9. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. – М.: Изд-во «Правда», 1977. – 48 с.
10. Творческие союзы СССР. Организационно-правовые вопросы / В.В. Кравченко [и др.]. – М.: Юрид. лит., 1970. – 288 с.
11. Геллер, Л. Институциональный комплекс соцреализма / А. Геллер, А. Боден // Соцреалистический канон. – СПб.: Академический проект, 2000. – С. 289-319.
12. Большой энциклопедический словарь. В 2 т. Т. 1 / гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – 863 с.

SUMMARY

Background for socialist realism appearance as artistic method and art direction is considered in the article. The circumstance for definition of socialist realism concept in the Soviet Union and its official formation are found out. It is revealed the formation of institutional socialist realism mechanism. Functions of its basic elements are figured out.

Поступила в редакцию 10.04.2013 г.

УДК 008:821.161.3 Быкаў

Н.С. Клішэвіч,

аспірант кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі РІВШ

ТВОРЧАЯ СПАДЧЫНА В. БЫКАВА ЯК ФАКТАР БЕЛАРУСКАЙ ДУХОЎНАЙ КУЛЬТУРЫ

*Што да мяне, дык пэўне мой лёгас
пэсымістычны, хаця мая душа
прагне аптымізму*

В. Быкаў

Духоўныя традыцыі кожнага народа маюць адметнае значэнне, бо з'яўляюцца каранямі пэўнай цывілізацыі. Яны ўяўляюць культурна-генетычны код народа і існуюць нягледзячы на зменлівасць часу. Традыцыя – гэта своеасаблівая форма трансляцыі культурнага вопыту, якая аб'ядноўвае народ у адно цэлае, і цесна звязана з каштоўнасцямі. Паняцце «каштоўнасць» у агульным сэнсе ўжывалася яшчэ ў часы Платона і Геракліта, але і зараз няма адзінага нарматыўнага азначэння

дадзенай катэгорыі. Пад каштоўнасцю звычайна разумеюць станоўчую ці адмоўную значнасць прадметаў навакольнага асяроддзя для чалавека або грамадства. Тое, што з'яўляецца каштоўнасцю для аднаго чалавека, зусім не абавязкова становіцца каштоўнасцю для пэўнай супольнасці, сацыяльнага класа, народа, нацыі і пакалення. Назапашанае пэўным пакаленнем зусім не абавязкова становіцца каштоўным для наступнага. Калі ж пакаленне можа рабіць нейкія высновы з папярэдняга вопыту, няхай сабе і зусім нязначныя, і правільна карытацца тым, што назапашана раней, то тут можна меркаваць пра валоданне каштоўнасцямі. Пры ўмове, што каштоўнасці становяцца тра-

дыцыйнымі, ёсць усе падставы спадзявацца, усё рухаецца ў правільным кірунку, да так званай гармоніі і Абсалюту, да якога імкнецца ў рэшце рэшт як кожны чалавек, так і пэўная супольнасць людзей.

Духоўныя каштоўнасці беларусаў фарміраваліся на падставе ўсходнеславянскага менталітэту [13, с. 56], але асаблівасць ментальнасці беларусаў выяўляецца ў ваганні паміж Усходам і Захадам [1, с. 12]. Адзін з першых даследчыкаў беларускага светагляду Ігнат Абдзіраловіч заўважыў адну з рыс характару беларусаў – ваганне. Таму не выпадкова ваганне, парогавыя станы прысутнічаюць у творах многіх беларускіх аўтараў. Варта заўважыць, што гістарычнае знаходжанне «паміж варожымі кірункамі» сфарміравала, на нашу думку, такую рысу характару як талерантнасць, якая з'яўляецца на сённяшні дзень амаль візітнай карткай сучаснага беларуса.

Раздарожжа выступае галоўным вобразам у І. Абдзіраловіча, Беларусь доўгі час захоўвала сваё становішча «памежка» і канчатковае «недалучэнне» ні да Захаду, ні да Усходу. Рух беларускай культуры адбываецца паміж двума кірункамі еўрапейскай культуры – Захадам і Усходам, паміж двума культурнымі тыпамі («варожымі») – і ў гэтай дваістасці адчуваецца канфлікт. Але, згадваючы мудрасць беларусаў, канфлікт становіцца ініцыятарам пэўнай асаблівасці характару, рысай, якую можна назваць прыцягласцю, мудрасцю. Канфлікт таксама спроба засваення быцця і знаходзіць сваё праяўленне ў творчасці, як спосабе захавання раўнавагі. Творчасць з'яўляецца своеасаблівым цэнтрам жыцця, яна «жыве» ў паўсядзённай працы, сямейных адносінах, у грамадскім руху. Канфлікт, памежка, раздарожжа, недалучэнне – усё гэта вымагае шукаць іншыя станы, адгэтуль і ўзнікае ідэя шляху, як сродку руху творчасці. З гэтай нагоды важнае значэнне набывае фармулёўка нацыянальнай ідэі, сутнасць якой заключаецца ў асэнсаванні быцця беларускага этнасу, гістарычнай спадчыны беларускага народа, яго нацыянальнай ідэнтычнасці і самасці, генетычных вытокаў гістарычнага прызначэння, ідэі існавання, асаблівасцей нацыянальнага характару, геапалітычнага становішча і ролі ў глабалізацыйных працэсах сучаснасці. І галоўнае тут не ў фінансавых інвестыцыях, а ў культуры і літаратуры: «Літаратуры ж не надта патрэбны інвестыцыі, але ёй патрэбна – свабода» [2, с. 538]. У пачатку 90-х гг., у сваіх выступленнях В. Быкаў, звяртаючыся да праблемы нацыянальнага ў культуры, зазначае, што здаровы, памяркоўны нацыяналізм – з'ява зусім нармальна. Нацыянальнае пачуццё даецца чалавеку ад нараджэння і відавочна, што нацыянальна ідэя – адна з самых старажытных і моцных жыццятворных ідэі.

Развіццю беларускай духоўнай культуры спрыялі асіміляцыя вопыту заходнееўрапейскай і рускай традыцый, сацыяльна-філасофскія і гуманістычныя ідэі ў беларускай філасофіі (Ефрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Аўрам Смаленскі, Ф. Скарына, С. Будны, В. Цяпінскі, С. Полацкі), развіццё беларускай самасвядомасці ў XX ст. (А. Гарун, І. Абдзіраловіч і інш.), філасофска-публіцыстычныя выступленні і творы (К. Каліноўскі, Я. Колас, М. Багдановіч, Ф. Багушэвіч, Я. Купала, В. Ластоўскі, В. Быкаў). У XIV–XVI стст. сотні беларускіх юнакоў удасканалі сваю адукацыю ў заходніх універсітэтах Кракава, Лейпцыга, Страсбурга, Падуі, Балонні, Прагі, Парыжа [9].

Час дае нам магчымасць зірнуць на многае па-іншаму, узвысіцца над рэаліямі зямнога жыцця, ацаніць зробленае нашымі землякамі з новых пазіцый, каб зразумець у якім кірунку рухацца. Апошні прыжыццёвы твор-вынік Васіля Быкава «Доўгая дарога дадому» сімвалічна ўключае ў сябе ідэю шляху. Канешне сэнс твора значна шырэйшы, ён з'яўляецца квінтэсэнцыяй творчасці і філасофіі Васіля Быкава: чалавека, жыхара сваёй краіны, народнага пісьменніка, «светлага апостала нацыі». Сярод сучасных майстроў слова творчасць В. Быкава стала сапраўднай філасофска-культуралагічнай з'явай. Як пісаў Ж.П. Сартр, «проза – толькі самая зручная прылада для рэалізацыі вызначанай задумы» [10, с. 20].

Творчасць В. Быкава ў гэтым кантэксце ўражвае сваім пастаянствам тэматыкі і рознабаковасцю ўзнятых сацыяльных праблем адначасова. На «ваенным матэрыяле» пісьменніку ўдаецца паказаць не толькі эпапею народнага гора, але і ўнутраны стан безвыходнасці і адчаю кожнага чалавека незалежна ад яго статусу і ступені адказнасці, дзе кожны стаіць перад нечалавечым выбарам – ад невялічкіх маральных, да канчатковага экзістэнцыяльнага. Расло цэлае пакаленне, якое бачыла толькі смерць і абсурднасць вайны. Канешне гэтыя станы параўноўваюцца са станамі адчаю, тугі, трывогі і безвыходнасці ўсяго кірунку пісьменнікаў-экзістэнцыялістаў. В. Быкаў пры жыцці, вывучаючы экзістэнцыяльныя станы асобы для напісання вобразаў сваіх герояў, звяртаўся да творчасці Ж.П. Сартра, каб ацаніць межы магчымасцей чалавека і параўнаць свае ўражанні ад рэалій франтавога жыцця з уражаннямі іншых.

На думку В. Тараса, В. Быкаў быў сапраўдным экзістэнцыялістам. Менавіта таму філасофія жыцця, па Быкаву, з цягам часу стала яшчэ больш песімістычнай, стылявы каларыт больш змрочным, высновы, асабліва ў апошніх апавяданнях, нягледзячы на моцны сарказм, не пакідаюць надзеі на лепшае. Таму на першы погляд здаецца, што песімістычны настрой быкаўскіх апавяданняў і аповесцей поўнасцю

сугучны з творчасцю А. Камю і Ж.П. Сартра. Так чыстым вопытам экзістэнцыяльнай прозы В. Быкава з'яўляецца апавяданне «Сьцяна», якое падобна да аднайменнага сартраўскага апавядання [6, с. 84].

Дух і цела ў Сартра быццам бы вядуць гульню: хто пераможа? І гэты дыялог Сартр падтрымлівае то ў бок цела, то на карысць душы, па-майстэрску, у сваёй манеры эпатажна-натуралістычнага апісання фізічнага стану людзей перад смерцю, ці ўжо мерцвякоў. Спачатку цела спакушае дух пераадолець культурныя табу (навела «Детство хозяина»), потым дух з'яўляецца прыслужкай у капрызах цела (навела «Интим»), у другім разе дух, загадваючы цела паздзеквацца над сабой, з асапдай назірае за забойствам цела («Герастрат»), то без сумнення дух робіць цела ахвярай у імя высокіх мэт (ваенныя эпідоды тэтралогіі «Дороги свободы») [3]. В. Быкаў саступае Сартру ў яўных натуралістычных апісаннях жахаў пакуты цела, яго больш цікавіць неабсяжнасць духу. У яго творчасці ўвасабляецца гістарычнае імкненне беларускага народа да волі, самастойнасці і дабрабыту, захавання і развіцця беларускай навукі, беларускай мовы і беларускай дзяржавы, гуманістычных перспектыв і грамадзянскай адказнасці за будучыню краіны. З самага пачатку творчасці пісьменнік сцвярджае: нягледзячы ні на што, у любых умовах неабходна заставацца чалавекам, захоўваць чыстую душу, боскую сутнасць.

Параўноўваючы агульнаславянскія духоўныя каштоўнасці з менталітэтам заходняга чалавека, даследчыкі заўважаюць такія традыцыйныя якасці славян, як святасць і дабрадзейнасць, калектывізм і саборнасць, веру ў ідэал, сціпласць і талерантнасць, служэнне грамадству, у супрацьлегласць такім каштоўнасцям, як агрэсіўнасць, упэўненасць у сабе, уменне валодаць сабой, прагматызм, якія характэрныя для заходняга грамадства. Сціпласць асобы самога пісьменніка згадваюць усе, хто быў асабіста з ім знаёмы і нават параўноўваюць яго з Петраком («Знак бяды»). Гэта рыса як тыпова беларуская праглядаецца ў характары Сушчэні («У тумане»), сціпласць і талерантнасць якога набліжаны да абсалюту, становяцца хрысціянскай якасцю. Герой, які не дбае пра асабістае фізічнае жыццё, а хоча застацца сапраўдным чалавекам у вачах сваіх аднавяскоўцаў і проста людзей, з якімі ён пражыў жыццё. Фінал апавесці ўражвае сваёй безвыходнасцю. На першы погляд здаецца, што стан героя безвыходны, выбару няма, але Бог дае магчымасць выжыць і існаваць такому чалавеку, нягледзячы на цяжкасці, бо шэраг маральных выбараў, зробленых ім раней былі настолькі чалавечымі і вернымі, што з'явіліся прыкладам сапраўднага экзістэнцыяльнага выбару. Як казаў сам Васіль Уладзі-

міравіч, сорам і сумленне заўсёды павінны прысутнічаць у душы чалавека. І сапраўды, героі яго твораў «маленькія людзі», сціплыя і працавітыя, ад якіх часам залежыць так многа. «Праўда, інакш кажучы, абсалютная ісціна, убачаная вачыма асобнага чалавека, – самае змястоўнае паняцце ў творчасці В. Быкава» [12].

Для беларусаў характэрны традыцыйналізм, гуманнасць, жыццёстойкасць, свабодалюбства. У самой натуре Быкава шмат нацыянальна-беларускага, таго, што ідзе ад яго бацькоў-дзядоў: мужнасць і сціпласць, сіла і слабасць, суровасць і спагада. Гэтыя супрацьлегласці злучаюць у адно цэлае ўсё тое, што зведалі беларусы за тысячу гадоў свайго гістарычнага існавання на тэрыторыі, дзе сутыкаліся розныя этнасы, культуры, канфесіі, цывілізацыі. Свабода як сімвал духоўнай культуры з'яўляецца бездакорнай каштоўнасцю ў любым грамадстве [2, с. 535]. Пошукі арыенціраў на духоўныя каштоўнасці ў сучасным грамадстве абумоўлены самім часам, прадыхтаваны культурна-філасофскімі зменамі ў звалюцыі сусветнай цывілізацыі.

Як фундаментальны цывілізацыйны прыцып, свабода прыйшла ў духоўнае жыццё ўсходнеславянскіх народаў з увядзеннем і распаўсюджваннем хрысціянства. Як зазначае даследчык С.А. Падокшын, яе адрозненне ад язычніцкай свабоды грунтуецца на пэўных абмежаваннях, якія характэрны для хрысціянскай філасофіі і этыкі [8]. Беларусы, якія цягнуліся да шматлікіх канфесій, уабралі ў сябе лепшае, назапашанае духоўным вопытам розных канфесійных кірункаў, бо менавіта тэрмін «духоўныя каштоўнасці» нарадзіўся ў рэчышчы багаслоўя. Здаўна вядомы сем дабрадзейнасцей, чатыры з іх галоўныя: разважлівасць, устрыманасць, справядлівасць і ўстойлівасць, а астатнія тры – багаслоўскія (цнота, прабачэнне, пакорнасць) [7]. Галоўныя дабрадзейнасці – гэта тыя, якія прызнаюць усе цывілізаваныя людзі. Пра багаслоўскія ці тэалагічныя дабрадзейнасці ведаюць, як правіла, толькі хрысціяне. Разважлівасць – гэта фактычна тое, што даваляе нам з розумам, укладаючы ў нашы дзеянні сэнс, прымаць рашэнні і існаваць. Устрыманасць – гэта здольнасць адчуваць меру ва ўсім. Справядлівасць – гэта паняцце складаецца з сумленнасці, праўдзівасці, пэўнасці абяцанням і г. д. А ўстойлівасць мяркуе два віды мужнасці: тое, якое не баіцца глядзець у твар небяспекі, і тое, што дае чалавеку сілы пераносіць боль.

Звяртаючыся да быкаўскай кнігі-споведзі «Доўгая дарога дадому» нельга не заўважыць, што кароткае прадмоўе гучыць так па-хрысціянску; чалавек, які збіраецца ў доўгі шлях, просіць прабачэння за ўсё перад усімі людзьмі: «Знарок нікога не хацеў пакрыўдзіць» [2, с. 5]. Калі чалавек здзяйсняе які-небудзь учынак ці ўстрымліва-

ецца ад чагосьці аднаразова – гэта не з'яўляецца паказчыкам таго, што ён валодае вышэй-названымі якасцямі. Толькі той чалавек, які з дапамогай доўгіх разважанняў і трэніровак волі развівае ў сабе здольнасць быць справядлівым, можа валодаць пэўным ўстойлівым характарам, які будзе адназначна рэагаваць правільна на сітуацыю. Такі чалавек зробіць усвядомленым экзістенцыяльны выбар, паколькі менавіта якасці характару, а не асобныя ўчынкі, робяць чалавека асобай дабрадзейнай, асобай вышэйшага гатунку. Васіль Быкаў як прадстаўнік беларускай культуры, як чалавек, які прайшоў свой «доўгі шлях дадому», паказаў нам сваімі творами і ўчынкамі, што можна заставацца чалавекам, сцярапаўшы нечалавечыя пакуты, што маленькі звычайны чалавек шмат чаго можа зрабіць дзеля таго, каб душа і духоўнасць пэўнага народа працягвала сваё існаванне ў вечнасці, стала Абсалютам.

Сутнасць усіх пакут адзінкавага чалавека і народа ў цэлым можна звесці да таго, што мы павінны навучыцца быць людзьмі асобага гатунку. А для гэтага патрабуецца ўсяго-толькі пачаць выконваць хаця б адно правіла маральнасці, якое мае аднолькавы сэнс, нягледзячы на якой бы мове яно не гучала і ў якіх б гады не было напісана: «Не рабі іншаму таго, чаго не жадаеш, каб рабілі табе!». Гэтае правіла працуе, паколькі не мае пэўнай праграмы для пэўнага грамадства. Яно разлічана на ўсе часы, на розных людзей – пачынаючы ад іх узнікнення і да сканчэння веку. Вядомы рускі даследчык, акадэмік А.А. Гусейнаў вельмі падрабязна даследаваў пытанне «залатога правіла». Ён адзначае, што актуальнасць яго не зменшылася ў нашы дні, таму што гэта вечная тэма. Яно можа адыграць значную ролю ў дыялогу паміж рознымі культурамі, паколькі яно існуе ва ўсіх канфліктуючых культурах [4], а гэта значыць, што яно прэтэндуе на абсалютнасць.

Найстаражытнейшым згаданнем залатога правіла лічацца «Павучэнні пісца Ахікара». Далей, у розных фармулёўках гэта максіма згадваецца ў старазапаветнай «Кнізе Тавіта», працах Канфуцыя (552–479 да н. э.), «Махабгараце», у старажытных іўдзейскіх кнігах, хадзісах прарока Мухамеда і інш. Самую разгорнутую яго фармулёўку мы знаходзім у Евангеллях ад Матфея і Лукі: «Такім чынам, ва ўсім як жадаеце, каб з Вамі паступалі людзі, так паступайце і Вы з імі, бо ў гэтым закон і прарокі (Мф 7, 2). Фармулёўкі, у якіх адлюстраваны асноўны сэнс этычнага вучэння Ісуса, выкладзенага ў Нагорнай пропаведзі, прадвызначылі важнае месца залатога правіла ў гісторыі еўрапейскай філасофіі і культуры. Яно трывала ўвайшло ў грамадскую свядомасць, стаўшы амаль сінонімам маральнасці. Але трэба заўважыць, што эпоха Асветы добра пажартавала над чалавекам.

Замест таго, каб адукоўваць і ўдасканалваць, яна паспрыяла дэградацыі, зацямяніла пазарачыянальныя бакі чалавечай асобы. Але нягледзячы на гэта, на думку С.З. Сямернік, і ў гэты час «чалавек не быў пазбаўлены такой рысы як магчымасць і неабходнасць верыць» [11, с. 369].

Вера – наймагутнейшая крыніца матывацыі паводзін. Як слушна заўважана даследчыкамі, аб'яднанне розуму і веры – неабходная ўмова для служэння высокім маральным каштоўнасцям, нават у сітуацыі экзістенцыяльнага выбару, калі духоўныя каштоўнасці парушаны і на першы погляд здаецца, што ў якасці асноўных катэгорый чалавечага быцця выступаюць клопат, закінутасць, адчужанасць, абсурд, страх, адказнасць, выбар, смерць. Навуковец Я.С. Яскевіч, таксама адзначае, што ў пераломныя, крытычныя моманты чалавечай гісторыі важным апірышчам для чалавека з'яўляецца вера [14].

Беларусы – рэлігійная нацыя па сутнасці сваёй, што вынікае з твораў пісьменнікаў-класікаў М. Багдановіча, Ул. Караткевіча, В. Быкава і інш. Вельмі ёмка заўважыў Ю. Залоска, які ў кнізе «Праўда як рэлігія» ўжо самой назвай вылучыў аснову зямнога быцця В. Быкава. Чалавек, які не мог не казаць праўду, таму што ў яго было «грамадзянскае сэрца». «Васіль Быкаў – светлы апостал нацыі, светлы, бо чысты ў думках сваіх, у памкненнях сваіх, у клопатах сваіх пра хлеб духоўны, пра Адраджэнне, пра трыванне на зямлі ўвогуле. У ім лепшыя рысы народа», – так вызначыў сутнасць В. Быкава, чалавека, асобы, творцы, не менш славуты яго і наш сучаснік Р. Барадулін. З В. Быкава, па сутнасці, пачалася сучасная сталасць беларускай літаратуры і культуры, якая вырасла ў «глыбінна-духоўную», у еўрапейскую, бо ёй уласціва «маштабнасць мыслення» і нацыянальная адметнасць.

«Мастацтва ў шырокім сэнсе, у тым ліку і самасвядомасць мастацтва і мастака, – застаецца духоўным апірышчам і выратавальнікам любога грамадства» [5, с. 34]. Пісьменнік вабіць «павага да праўды», цяжка адчуць сябе грамадзянінам сваёй краіны без «армейскіх» і «партызанскіх» твораў празаіка. Уражвае паняцце «подзвігу». Гэта не аднамомантныя парыў, а цяжкае, самаахвярнае змаганне са смерцю да апошняга імгнення. Аднак у такім поглядзе адчуваецца і пэўная звужанасць. Пра гэта сведчаць не толькі апошнія апавяданні В. Быкава. У ранейшых творах пісьменніка бачна спроба па-новаму паглядзець на даваеннае мінулае і, абапіраючыся на гэтыя веды, прадказаць далейшы ход падзей, будучыню свайго народа (апавесць «Жураўліны крык», «Мёртвым не баліць», «Знак бяды», «Аблава», «Сцюжа» і інш.) Апошнія апавяданні, прытчы В. Быкава – своеасаблівая філасофія эпохі, у іх гісторыя, якая ахоплівае больш за сем дзе-

сяцігоддзяў. Гэта і дакумент часу, гэта і абвінавачванне, прысуд, гэта і «прарочыя адкравенні». Тут – раскрываюцца і прычыны спаўзання народа да бездухоўнасці, тая бездань, у якой апынулася грамадства, перасцярога і наступствы маральнага заняпаду, духоўнага спусташэння, што яшчэ чакаюць людзей.

У творах В. Быкава – драма сусветнага значэння, таму што размова ідзе пра знішчэнне, а потым – і самазнішчэнне народа, нацыі, якая ператвараецца паступова ў натоўп, стагак (са сну музыкі – героя аднайменнага апавядання пісьменніка «Музыка»). Мы бачым як лёс «маленькага чалавека» ў ваенны ці пасляваенны час, які лёг у аснову творчасці і філасофіі В. Быкава, становіцца лёсам пісьменніка-філосафа з яго «незагойнай ранай», бодем па сваім краі, культуры, маленькай жменьцы беларускага народа, тутэйшым беларускім людзям.

Такім чынам, на думку М. Тычыны, на працягу сарака гадоў з моманту публікацыі апавесці «Жураўліны крык», мы жывём па хранометры быкаўскіх твораў, якія з'яўляліся адзін за адным кожны год ці два. «Трэцяя ракета», «Мёртвым не баліць», «Сотнікаў», «Знак бяды», «Кар'ер», «Аблава», «Пакахай мяне, салдацік», «Ваўчыная яма», «Балота» – не проста назвы, але і этапы нашага духоўнага сталення, нацыянальнага самаўсведамлення, маральнага самаўдасканалення. Чытаючы гэтыя творы, атрымліваеш веру ў тое, што творчая спадчына славутага беларуса дапаможа кожнаму здзейсніць свой экзістэнцыяльны выбар, які паспрыяе духоўнаму адраджэнню беларускай філасофіі і культуры.

ЛІТАРАТУРА

1. Абдзіраловіч, І. Адвечным шляхам: даследзіны беларускага сьветагляду / І. Абдзіраловіч. – Мінск, 1993. – 12 с.
2. Быкаў, В. Доўгая дарога дадому. Кніга ўспамінаў / Васіль Быкаў. – ГА. БТ «Кніга», 2003. – 544 с.
3. Гриценко, Г.Б. Дух и тело в литературном творчестве Ж.П. Сартра / Г.Б. Гриценко // Философы XX века: Жан-Поль Сартр: XI Юбилейные республиканские чтения / сост. В.С. Вязовкин. – Мн.: РИВШ, 2006. – 117 с.
4. Гусейнов, А.А. Золотое правило нравственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://>. – Дата доступа: 14. 12.2012.
5. Залоска, Ю. Дыялогі з Васілём Быкавым / Ю. Залоска – Мінск, Мастацкая літаратура, 1995. – 95 с.
6. Клишевич, Н.С. Человек в пограничной ситуации / Н.С. Клишевич // Философы XX века: Жан-Поль Сартр: XI Юбилейные республиканские чтения / сост. В.С. Вязовкин. – Минск: РИВШ, 2006. – 117 с.
7. Льюис, К.С. Книга III. «Христианское поведение». – Режим доступа: <http://azbyka.ru/hristianstvo/sut/4g57-all.shtml>. – Дата доступа: 31.01.12.
8. Падокшын, С.А. Беларуская думка ў кантэксте гісторыі і культуры / С.А. Падокшын. – Мінск, «Беларуская думка», 2003
9. Санько, З. Асобы, якія тварылі гісторыю: кароткі праваднік / З. Санько. – Вільня: «Наша Будучыня», 2011. – 16 с.
10. Сартр, Ж.-П. Что такое литература? / Ж.-П. Сартр // Слова. – Минск, 1999. – С. 20–22.
11. Семерник, С.З. Духовно-мировоззречески основания социокультурного бытия восточнославянских народов / С.З. Семерник // Современные глобальные трансформации и проблема исторического самоопределения восточнославянских народов: монография / Ч.С. Кирвель [и др]; под науч. ред. Ч.С. Кирвеля. – Гродно: ГрГУ, 2008. – 532 с.

12. Тычына, М. Пад знакам Быкава. Беларуская палічка. Беларуская элетронная бібліятэка // [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://cyr.knihi.com/Michas_Tychna/Pad_znakam_Bykava.html. – Дата доступу: 21.01.2013
13. Яскевич, Я.С. Становление идеологии белорусского государства и национальная идея: традиции и новации / Я. С. Яскевич. – Минск, 2004.
14. Яскевич, Я.С. Время кризиса – время надежды и диалога / Я.С. Яскевич. – 2-е изд. – Минск: Право и экономика. 2011. – 189с.

SUMMARY

This article describes the problems of the Belarusian intellectual culture, outlines characteristics of the value orientations of the Belarusians. The problem of moral values and choice gets a new meaning in the borderline situations, during the destruction of the customary traditional values. V. Bykov's stories and novels are discussed in the context of the Belarusian philosophy and culture.

Паступіў у рэдакцыю 10.01.2013 г.